

Marija Švajncer

KODRIČEV ROMANESKNI SVET TEMAČNIH SKRIVNOSTI, ZLORABE ZNANOSTI IN ČLOVEŠKE IZPRAZNJENOSTI

Slovenski pisatelj, publicist in novinar Zdenko Kodrič je pred nedavnim objavil svoj drugi roman, *Potsdamska baterija*, (Maribor, 27. XII. 1961 – Beograd, 26. XII. 1994). Delo je z letnico 1997 izšlo v zbirki Domača književnost pri Pomurski založbi v Murski Soboti. Že pisateljev prvenec, *Blaženi Franc Rihtarič* (Maribor, Založba Obzorja, 1994) sem v svoji recenziji v *Sodobnosti* uvrstila med izrazito moderno pisanje ter Kodriča umestila med vidne pisce, iskalce izvirne umetniške podobe in s posebno prepoznavno pisateljsko pisavo uveljavljene literate. Tudi novo delo se odlikuje s kakovostjo, vendar pa je vsebinsko in slogovno povsem drugačno, izrazno sveže in presenetljivo v svoji umetniški prepričljivosti.

Roman *Potsdamska baterija* spodbuja številna vprašanja, pomisleke in interpretacijske možnosti. Že na začetku se lahko poraja predvidevanje, da je morebiti vse tisto, v kar zaplete, ujame in s čimer tudi prevzame pisec Zdenko Kodrič, povsem načrtno, utemeljeno in premišljeno, to pa seveda ne pomeni, da niso polet domisljije, pisateljski navdih in posebno ekstatično stanje spontani in ubrano oblikovani v umetniško celoto. Gre za to, da je pisatelj hote skrivnosten, z znanstveno grožnjo oziroma nehumano zlorabo znanstvenih dosežkov temeljito poznavalski in nevsiljivo opozorilen, poleg vsega tega pa še hudomušno oseben, igrivo navdušen in zadovoljen, da je prav on tisti, ki lahko stori s svojimi literarnimi liki karkoli: premika jih kot figure na šahovnici, jih iznenada poruši in zatem ponovno postavi in razvrsti, pri tem pa si jemlje vso pravico, da spreminja pravila igre, kakor se mu pač zahoče. Včasih je navdušen nad svojo močjo imaginacije in fascinacije, kdaj pa kdaj ga spreleti srh ob situacijah, ki jih je sam insceniral.

Pri premišljevanju o Kodričevem novem romanu bi se rada izognila žanrskemu opredeljevanju. Lahko bi napisala, da imamo opraviti s svojevrstno kriminalko, ki ima estetsko razsežnost in ne pomeni samo zbujanja napetosti, strahu in groze, morda bi skušala miselno urediti prvine znanstvenofantastične pripovedi, toda po temeljitem premisleku me je prešinila domneva, da je prav zaradi ironije, ki je očitna v avtorjevem napovedovanju posameznih poglavij, treba ohranjati teoretično previdnost in se ne prenačljati v izrekanju sodb takšne ali drugačne vrste.

To seveda ne pomeni, da v Kodričevem romanu ni elementov kriminalne zgodbe in znanstvene fantastike, toda to nista tako pomembni določili, da bi onemogočali interpretacijsko in analitično svobodo, hermenevitično naravnost, ki avtorju priznava pisateljsko moč, literarno učinkovitost, problemsko večplastnost in posebno orisa medčloveških razmerij.

Medosebni odnosi so videti površinski in izpraznjeni. Kodričevi ljudje so primorani živeti v istem prostoru, deliti dneve drug z drugim, to in ono postoriti, toda

ti ljudje se ne ljubijo in ne sovražijo. Simboliko mogočne baterije, ki ima v romanu Potsdamska baterija pomembno vlogo, je mogoče posplošiti: zdi se, da vse uravnava prav baterija, ki je programirana tako, da ljudje ne zmorejo pristnih in pozitivnih čustev. Te osebe se telesno združujejo ali so nasilne druga do druge (velikokrat prekoračijo mero in teče kri, pri tem pa so dejanja nekako camusovsko absurдна in neutemeljena), toda vse to je nepomembno in prav nič usodno.

Tudi manipulatorji z znanostjo, strokovnjaki, ki za svoje namene zlorablajo celo dojenčke, ne zmorejo prave zagnanosti in vseobsegajočega sovraštva ter strasti uničevanja.

Človeške marionete, ki se jih je polastila baterija in zagospodovala nad njimi, so umesčene v konkreten čas in prostor. Premikajo se in hodijo sem ter tja po znanih mariborskih ulicah in drugih mestnih predelih; ozračje je napeto in prepređeno z bližajočo se nevarnostjo – ves čas je slutiti, da se bo nekaj zgodilo. In ko se res, nas pisatelj strezni in postavi v distanco – zgodilo se je, pa kaj zato.

Življenjske zgodbe in dogodivščine so nanizane v kratkih poglavjih, dodan je tudi odlomek o tangski oblasti in ciganskem pravu. Tudi sicer je v knjigi zelo veliko natančnih opisov znanstvenih spoznanj, inovacijskih možnosti in dejstev ter futurističnih predvidevanj. Osebe so nekakšne figure v kolektivni igri časa – tiste, ki so bližje institucionalni oblasti, imajo seveda več moči. Rigidnost vojaškega aparata spreminja ljudi, ki so morda kdaj mislili z lastno glavo ali pa jim to ni nikoli uspevalo, v poslušne oziroma programirane robote, ki so pripravljeni izpolnjevati ukaze tudi tedaj, kadar s tem ogrozijo svoje najbližje (na primer pripravljenost oddati dojenčka v znanstvene namene). Institucionalna oblast načenja in negira ohranjanje skrivnostno magičnega, razumsko nerazložljivega, instinktivnega in neopredeljivega. Ljudje so drug z drugim površinski, toda v sebi ohranjajo zgodbe iz preteklosti in ogrožajoče (skoraj nikoli osrečujoče) prvotno besedilo življenja (parafrazirani Cankar). V rojevanju, životarjenju, parjenju, popivanju, nasilju in umiranju so daleč drug od drugega in zapuščeni, čeprav so prav oni dejavniki ali dejavnice te življenjske kavzalnosti. Po naključju so se znašli drug ob drugem in se pač prenašajo. Nujnost lahko uveljavlja le oblast, ki z zlorabo znanosti in tehnike manipulira z množico.

Individualni subjekt se je izgubil, funkcionira le še kolektivno, toda kanec neznatne žalosti je ob posameznih usodah še ostal, na primer ob Vidini, to je Romki, ki nikoli ni bila v resnici ljubljena in je bila tako sama v svojem materinstvu, ženskosti, blodnjah in sanjah. Pisatelj subtilno piše: »Zunaj je deževalo, sonce se je skrilo za temne oblake, mesto je spalo v popoldnevu. Dan je opazovala skoz priprto zaveso. Topel zrak je bil v sobi, že zadušljiv in na njo je padalo čudno življenje: življenje, ki ga je nepopisno veliko v stiskah. Vida je stala ob oknu s črnim pogledom, podočnjaki in s črno obleko na sebi.« (str. 92) Zakaj se ni nikoli uprla, ko jo je mož udaril? Najbrž je bila tako kot drugi ujeta v mehanizem kolektivnega delovanja, navzoča, ne da bi mogla biti samodejavna v pravem pomenu besede. Videti je, da bosta njen sin Ting in njegova izbranka Lilit notranja negacija nasilnega manipuliranja in pogubnega znanstvenega načrta, a se življenje poigra z njima, tako da se vse skupaj izrodi v moralno in telesno uničenje.

Ko sem analizirala Kodričev prozni prvenec Blaženi Franc Rihtarič, sem si zastavila vprašanje, ali bi bilo delo mogoče uvrstiti v postmodernizem. Odgovor je bil zanikalen. Ob poglobljenem branju novega romana Potsdamska baterija pa se moram zamisliti, ali se ni morebiti v pisateljevem snovanju dogodil prelom in se je hote ali nehote, zavestno ali po naključju znašel prav v spletu postmodernističnih

možnosti, ki so zelo razvejane, včasih skoraj vseobsegajoče in morda zaradi tega tudi težko prepoznavne.

Zdenko Kodrič uresničuje postmodernistično hrepenenje po nemogočem, njegove predstave so domišljjsko zanimive in presenetljive, osvobaja se ustaljenih pravil, uporablja znane kategorije in jim daje nove pomeni. Odrekanje znanim pomenom in predmetom v postmodernizmu namreč igra vlogo lastne in tudi samovoljne normativne izbire. Post v besedi postmoderna po Lyotardu pomeni pač nekakšen obrat – novo smer po predhodni. (Jean-François Lyotard: *Postmoderna protumačena djeci*, Pisma 1982–1985, Zagreb, August Cesarec, 1990, str. 104)

V pričujočem romanu Zdenko Kodrič dejansko zabriše mejo med visoko kulturo in tako imenovano množično kulturo, toda to še ne pomeni, da se njegovo pisanje zato prelevi v paraliteraturo, prav nasprotno, avtor uresničuje novo, večplastno posredovano umetniškost. Frederic Jameson pravi: »Prav to pa je tisto, zaradi česar se meni zdi bistveno razumeti postmodernizem ne kot slog, marveč kot kulturno dominantno: to je koncept, ki dopušča prisotnost in soobstoj cele vrste zelo različnih vendar podrejenih lastnosti.« (Frederic Jameson: *Postmodernizem*, Ljubljana, Problemi – Razprave, Analacta, 1992, str. 8) Notranje strani kulture so, pravi isti teoretik, trpinčenje, smrt in groza. Očitna je nova brezglobinskost, porajajo se nove vrste osnovnega emocionalnega tona, estetska produkcija je umeščena v splošno produkcijo potrošniških dobrin. Tesnoba in alienacija za postmoderna svet nista več značilni, saj je v premiku v dinamiki kulturne patologije odtujenost subjekta zamenjala njegova fragmentacija. (Prav tam, str. 17)

Domnevam, da se v Kodričevo pisateljsko pisavo zarisujejo nekatere postmodernistične poteze, sočasno pa pisec ostaja samosvoj, umetniško eruptiven in estetsko učinkovit. Njegov roman *Potsdamska baterija* je novost in posebnost v slovenski literaturi. Tako kot v prvencu je tudi v tem delu avtorjev jezik slikovit, izrazno dognan, poetičen in razgiban. Različnost bogati celoto: piščevi orisi so včasih faktografsko skopi, drugič, pesniško prefinjeni, občuteni in pretanjeni, tretjič, prepredeni z ironijo in prikupnim posmehom. Roman je jezikovno barvit in problemsko večplasten. Treba je poudariti, da bi ga bilo mogoče interpretirati tudi drugače in izrekat i sodbe, ki bi se najbrž nekoliko razlikovale od navedenih, vsem pa bi bila gotovo skupna afirmativna ocena, se pravi priznavanje literarne kakovosti, izvirnosti, inovativnosti in nadarjenosti.

Slovenski pesnik, prozaist in publicist France Forstnerič je na platnicah Kodričevega romana *Potsdamska baterija* svoj zapis sklenil z ugotovitvijo: »Zdenko Kodrič je nakazal novo smer svoje pripovedne nadarjenosti in načitanosti; v pisavi je spretno simuliral satanizem sprevržene znanosti ter dosegel občudovanja vredno socialno in etično izvirnost svojih likov.«